

J. R.

**Domniemanie niewinności w prawie
socjalistycznym : [recenzja artykułu
Ivana Bystrina opublikowanego w
czasopiśmie "Pravnik", 1962, nr 2]**

Palestra 6/5(53), 81-82

1962

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zasady ustawodawstwa cywilnego ZSRR i republik związkowych

omawia w nrze 1 z br. „Sowietskogo Gosudarstwa i Prawa” członek korespondent Akademii Nauk ZSRR prof. P. E. Orłowski. W grudniu 1961 r. na siódmej sesji Rady Najwyższej ZSRR przyjęto „Zasady ustawodawstwa cywilnego ZSRR i republik związkowych”, zawierające nowe unormowanie zagadnień wchodzących w zakres prawa cywilnego¹. Projekt „Zasad” opublikowany został w 1960 r. i stał się przedmiotem szerokiej publicznej dyskusji, której wyniki uwzględniono przy opracowywaniu jego ostatecznego tekstu.

Domniemanie niewinności w prawie socjalistycznym

— to temat rozważań prof. Ivana Bystriny, zamieszczonych na łamach nr 2 z 1962 r. czechosłowackiego czasopisma „Právník”.

Asumpt do napisania tych rozważań dała autorowi monografia radzieckiego prawnika I. I. Malchazowa pt. „Ważnyje garantije socjalistycznego prawnosudija”, wydana w r. 1960 w Rostowie nad Donem. Oto definicja domniemanie prawnego dana przez Malchazowa: jest to przypuszczenie uznane za prawdopodobne (prawdziwe), dopóki nie będzie udowodnione, iż w rzeczywistości jest inaczej. Domniemanie niewinności oskarżonego w procesie karnym nie jest żadną „szczególną” presumpcją, lecz mieści się w ramach tak zdefiniowanego pojęcia domniemań prawnych w ogólności. Dopiero udowodnienie przeciwności, tj. wykazanie, że oskarżony jest winny, może obalić powyższe domniemanie i tym samym spowodować wydanie wyroku skazującego. Nie oznacza to, że presumpcja niewinności jest po prostu czystą fikcją. Chociażby nią była nawet w pewnej mierze, to nie należy zapominać, że służy ona ochronie istotnych praw obywateli. Domniemanie niewinności jest bowiem ściśle związane z uzasadnionym żądaniem, aby obywatele nie byli poszkodowani materialnie czy moralnie bezpodstawnym postanowieniem ich przed sąd (czemu zresztą służą także inne gwarancje przewidziane przez prawo karne procesowe, jak np. instytucja wstępnego badania zarzutów oskarżenia, zaniechania ścigania karnego z powodu znikomego społecznego niebezpieczeństwa czynu itd.). Domniemanie niewinności różni się od innych domniemań m.i. tym, że nie wymaga do swojego obowiązywania ziszczenia się jakichś przesłanek ustawowych. Domniemanie niewinności oskarżonego i podejrzanego obowiązuje *ex lege, a priori* we wszystkich wypadkach.

Malchazow polemizuje z poglądami niektórych prawników radzieckich (np. Malkiewiczem), którzy stali na stanowisku, że domniemanie są w ogóle obce radzieckiemu prawu postępowania karnego. Podobne poglądy można spotkać w CSRS. Tak np. w podręczniku czechosłowackiego postępowania karnego (Praha 1958, s. 146) twierdzi się, że „nasze obowiązujące prawo karne procesowe, podobnie jak i materialne, nie znają w istocie żadnych domniemań (zarówno tych, które mogą być obalone, jak i niewzruszalnych) ani fikcji”. Z tym poglądem,

¹ Patrz na ten temat artykuł Szczemielinowa, zamieszczony w niniejszym numerze.

zdaniem autora omawianego artykułu, można by się zgodzić tylko o tyle, o ile dotyczyłby on wyłącznie domniemań faktycznych.

Przeciwnicy domniemania niewinności oskarżonego w procesie karnym często łączyli ten pogląd z przekonaniem, że w postępowaniu sądowym nie można dojść do prawdy, a co najwyżej tylko do maksymalnego prawdopodobieństwa. Takie tezy wygłaszali w literaturze radzieckiej S. A. Gołuński, W.S. Tadiewosjan, M. A. Czelcow i inni. Zwalczając te poglądy, Malchazow daje szersze określenie pojęcia domniemania niewinności oskarżonego w procesie karnym. Instytucja ta zawiera w swej treści następujące podstawowe elementy: a) jest to obiektywna teza prawna, według której żadna osoba nie może być uznana za winną, dopóki wina jej nie będzie udowodniona i potwierdzona orzeczeniem zapadłym w postępowaniu sądowym; b) z domniemania tego wynika obowiązek rozstrzygnięcia kwestii winy lub niewinności danej osoby na podstawie wszechstronnego, pełnego i obiektywnego zbadania okoliczności sprawy oraz zakaz przeniesienia ciężaru dowodowego na oskarżonego; c) wewnętrzne (subiektywne) przekonanie o winie może powstać jedynie na mocnym gruncie faktów, które zostały bezwarunkowo udowodnione oskarżonemu; d) to wewnętrzne (subiektywne) przeświadczenie powinno stanowić prawidłowe odbicie obiektywnie istniejącego faktu winy.

Wpływ czynnika rasowego na orzekanie kar przez sądy USA

Oto zagadnienie, stanowiące od lat przedmiot szczególnego zainteresowania i ostrej krytyki ze strony postępowych prawników Stanów Zjednoczonych oraz spoza USA, które wziął na warsztat swoich badań prof. H. A. Bullock. Przeprowadził on w tym celu — wraz z grupą innych profesorów i ich pomocników — badanie akt spraw karnych oraz rozpiisał ankiety wśród 3 644 więźniów zakładów karnych położonych na terenie stanu Texas. Podsumowanie tych badań wraz z nasuwającymi się w tym względzie uwagami zostało opublikowane w ostatnim (4) zeszłorocznym numerze amerykańskiego kwartalnika „The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science”.

Ilustrujące tezy tej wypowiedzi, tablice statystyczne uogólniające cyfrowe wyniki przeprowadzonych badań jeszcze raz potwierdzają — jak to podkreśla autor na wstępie swych rozważań — powszechnie wyrażane przekonanie że „Murzyni są inaczej traktowani, i to zarówno w czasie aresztowania, jak i przy wymiarze oraz wykonaniu orzeczonej kary”, aniżeli biali przestępcy.

Najistotniejsze są — rzecz jasna — różnice przy wymierzaniu kary: wyroki zapadłe przeciwko Murzynom oskarżonym o te same przestępstwa co biali zawierają z reguły wyższe i surowsze kary pozbawienia wolności (badaniom poddani zostali tylko więźniowie skazani na kary pozbawienia wolności z wyłączeniem oczekujących wykonania kary śmierci)². Jest przy tym rzeczą charakterystyczną, że różnice te większe są przy wymiarze kary za niektóre przestępstwa, niższe natomiast w razie skazania za popełnienie innych przestępstw. I tak z przedstawionej przez autora statystyki wynika, że Murzyni z reguły otrzymali znacznie surowsze (aniżeli biali) kary za popełnienie wszelkiego rodzaju przestępstw przeciwko mieniu (w szczególności kradzieży z włamaniem), natomiast skazywani byli niekiedy na niższe kary za zabójstwo. Oto jak autor tłumaczy

² W tych ostatnich wypadkach jednak przejawy rasizmu przy wymiarze kary stają się jeszcze bardziej jaskrawe, jak to starano się wykazać w jednym z poprzednich przeglądów zagranicznej prasy prawniczej w artykule na temat kary śmierci w USA.